

NASTAVNO-NAUČNOM VEĆU FILOZOFSKOG FAKULTETA U BEOGRADU
ODELJENJU ZA PSIHOLOGIJU

Izveštaj komisije za ocenu i odbranu doktorske disertacije

Na sednici Nastavno-naučnog veća Filozofskog fakulteta u Beogradu, održanoj 11. maja 2023. godine, imenovana je komisija za ocenu doktorske disertacije kandidatkinje Dimitrinke Jordanove Peševske pod nazivom *Izloženost vršnjačkom nasilju i mentalno zdravlje mladih: uloga socijalne podrške (Exposure to peer victimization and mental health among youth: the role of social support)*.

Komisija je pregledala doktorsku disertaciju i o njoj podnosi sledeći izveštaj.

IZVEŠTAJ

Osnovni podaci o kandidatkinji

Dimitrinka Jordanova Peševska rođena je u Skoplju, gde je završila osnovno i srednje obrazovanje. Diplomirala je na Institutu za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta „Sv. Kiril i Metodij” u Skoplju 1994. godine. U periodu od 2002. do 2003. godine završava magistarske studije iz oblasti strateškog menadžmenta i samoodrživog razvoja na Univerzitetu u Bolonji, Italija, i dobija priznanje za najbolji magistarski rad u generaciji, na temu *Alternativna rešenja za socijalnu integraciju lica sa mentalnim poremećajima*.

U periodu od 2010. do 2014. godine pohađa magistarske studije iz oblasti razvojne psihologije na Institutu za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta „Sv. Kiril i Metodij” u Skoplju, gde je 2014. godine odbranila magistarski rad na temu *Individualni faktori rizika za izvršavanje i doživljavanje nasilja u romantičnim vezama kod adolescenata*. U periodu od 2015. do 2018. godine završava doktorske studije iz javnog zdravlja na Medicinskom fakultetu Univerziteta „Sv. Kiril i Metodij” u Skoplju uspešnom odbranom doktorskog rada na temu *Rezilijentnost kod adolescenata koji su doživeli negativna iskustva u detinjstvu*.

Već krajem studija započinje volonterski rad na SOS-liniji za podršku mladim žrtvama nasilja. Od 1994. do 2000. godine radi kao programski koordinator i trener u okviru predškolskog i školskog programa „Korak po korak” Instituta za otvoreno društvo SOROS Fondacije u Skoplju. U periodu od 2000. do 2014. godine radi u kancelariji Svetske zdravstvene organizacije (SZO) u Skoplju na programu za deinstitucionalizaciju velikih psihijatrijskih bolnica u Severnoj Makedoniji kao nacionalni ekspert za mentalno zdravlje, programe za prevenciju nasilja, nezarazne bolesti i druge zdravstvene programe.

Učestvovala je u nekoliko nacionalnih istraživanja u Severnoj Makedoniji, koja uključuju: Nacionalno istraživanje o zlostavljanju starih lica (realizovano uz podršku SZO), Nacionalno istraživanje o negativnim iskustvima u detinjstvu kod mladih (SZO) i Balkansku epidemiološku studiju o zlostavljanju i zanemarivanju u detinjstvu. Od 2014. do 2016. godine radila je kao nezavisni konsultant SZO u Kopenhagenu (Regionalna kancelarija za Evropu) u okviru nekoliko kvantitativnih istraživanja o dečjem nasilju u Srbiji, Crnoj Gori i Albaniji. U okviru angažmana za SZO radila je i kao internacionalni ekspert za prevenciju nasilja u Rumuniji, Mađarskoj, Litvaniji, Letoniji i drugim zemljama. Pri GFK-u i UNICEF-u je u periodu od 2016. do 2017. godine bila nacionalni ekspert za metodologiju istraživanja nasilja kod dece. Od 2016. do 2018. godine angažovana je na Odeljenju za psihologiju Fakulteta za političke nauke i psihologiju na Univerzitetu Amerikan Koledž u Skoplju, gde je 2018. godine, nakon odbrane doktorata iz oblasti javnog zdravlja, izabrana za docenta Zdravstvene psihologije i metodologije. Na početku pandemije kovida 19, u martu 2020. godine, kandidatkinja je na Univerzitetu Amerikan Koledž u Skoplju osnovala savetovalište za pružanje besplatne psihološke podrške studentima, koje još uvek aktivno radi.

Autorka je brojnih radova za naučne časopise, kao i nekoliko publikacija Svetske zdravstvene organizacije. Članica je *Makedonske komore psihologa*, *Nacionalne asocijacije za porodičnu psihoterapiju* i *Evropske asocijacije za porodičnu psihoterapiju* (European Family Therapy Association). 2018. godine izabrana je za nacionalog delegata u *Evropskoj asocijaciji za zdravstvenu psihologiju*. 2022. godine izabrana je za člana Međunarodnog foruma *Open Digital Health*. Zvanje sistemsko-porodičnog savetnika stekla je 2018 godine, dok je zvanje bračnog psihoterapeuta iz psihoterapije bazirane na emocijama (EFT, Emotionally Focused Psychotherapy) stekla 2023. godine.

Dimitrinka Jordanova Peševka do sada je objavila 21 naučni rad u stručnim časopisima, devet monografija i monografskih dela i učestvovala na 20 naučnih konferencija. U svojim radovima, kandidatkinja se bavi širokim spektrom tema, koje uglavnom obuhvataju problematiku izloženosti nasilju, negativnih posledica trpljenja nasilja i ranih traumatičnih iskustava po mentalno i fizičko zdravlje, faktorima rizika i rezilijentnosti, te prevencijom nasilja. Objavila je jedan rad u međunarodnom časopisu (M23) odnosno rad: Koller, J. E., Villinger, K., Lages, N. C., Absetz, P., Bamert, M., Branquinho, C., Jordanova Peshevska, D., ... & Renner, B. (2022). Individual and collective protective responses during the early phase of the COVID-19 pandemic in 10 different countries: Results from the EUCLID online survey. *International Journal of Infectious Diseases*, 122, 356-364. Objavila je dvadeset članaka u časopisima od nacionalnog značaja (M52).

Osnovni podaci o disertaciji

Rukopis doktorske disertacije pod nazivom *Izloženost vršnjačkom nasilju i mentalno zdravlje mladih: uloga socijalne podrške (Exposure to peer victimization and mental health among students: the role of the social support)* sadrži ukupno 111 strana, bez priloga.

Rad je pisan na srpskom jeziku i štampan dvostrano na papiru A4 formata, sa propisanim marginama. Prored osnovnog teksta je podešen na 1 red. Rad sadrži ukupno 38 tabela u osnovnom tekstu, koji je podeljen na sledeće veće celine: Uvod (str. 12–20); Teorijski deo (str. 21–33); Predmet, ciljeve, hipoteze i naučni doprinos istraživanja (str. 34–38), Metodologija istraživanja (str. 39–46); Rezultati (str. 47–76); Diskusija (str. 77–88); Zaključak (str. 89–90); Literatura (str. 91–109) koja sadrži 286 referenca i Prilozi (str. 110–124).

Predmet disertacije

Primarni predmet disertacije jeste testiranje odnosa između izloženosti vršnjačkom nasilju i mentalnog zdravlja učenika osnovnih i srednjih škola, kao i uloga koju socijalna podrška ima u tom odnosu. Osnovni cilj istraživanja je bio usmeren prema otkrivanju novih podataka vezanih za izloženost vršnjačkom nasilju pri predikciji mentalnog zdravlja učenika osnovnih i srednjih škola, odnosno nivoa depresivnosti, anksioznosti, stresa, misli, planova i pokušaja samoubistva, te proučavanje uloge socijalne podrške kao moderatora između izloženosti vršnjačkom nasilju i mentalnog zdravlja učenika, tj. depresivnosti, anksioznosti, stresa, kao i misli, planova i pokušaja samoubistva.

Formulisano je nekoliko glavnih ciljeva istraživanja: (1) utvrđivanje stepena izloženosti učenika osnovnih i srednjih škola pojedinim oblicima vršnjačkog nasilja; (2) utvrđivanje nivoa depresivnosti, anksioznosti, stresa, kao i misli, planova i pokušaja samoubistva kod učenika osnovnih i srednjih škola; (3) utvrđivanje zastupljenosti socijalne podrške kod učenika osnovnih i srednjih škola; (4) utvrđivanje polnih razlika, uzrasnih razlika, razlika u školskom uspehu učenika u prethodnoj godini, mesečnih prihoda domaćinstva i radnog statusa roditelja u kontekstu specifičnih oblika vršnjačkog nasilja kod učenika osnovnih i srednjih škola; (5) utvrđivanje povezanosti između izloženosti neposrednom vršnjačkom nasilju u školi i mentalnog zdravlja učenika, tj. depresivnosti, anksioznosti, stresa, kao i misli, planova i pokušaja samoubistva; (6) utvrđivanje povezanosti između izloženosti digitalnom vršnjačkom nasilju i mentalnog zdravlja učenika, tj. depresivnosti, anksioznosti, stresa, kao i misli, planova i pokušaja samoubistva; (7) utvrđivanje u kojoj meri izloženost pojedinim oblicima vršnjačkog nasilja može biti od koristi pri predikciji depresivnosti i anksioznosti kod učenika; (8) utvrđivanje u kojoj meri izloženost pojedinim oblicima vršnjačkog nasilja može biti od koristi pri predikciji stresa, kao i samoubilačkih misli, planova i pokušaja samoubistva; (9) utvrđivanje relativne važnosti pojedinih faktora rizika za predviđanje

mentalnog zdravlja učenika, tj. depresivnosti, anksioznosti, stresa, kao i planova i pokušaja samoubistva; (10) ispitivanje potencijalne moderirajuće uloge socijalne podrške, bez obzira na njen tip (roditelji, vršnjaci, druga značajna osoba), u vezi između izloženosti neposrednom nasilju i mentalnog zdravlja učenika, tj. depresivnosti, anksioznosti, stresa, kao i misli, planova i pokušaja samoubistva; (11) ispitivanje potencijalne moderirajuće uloge socijalne podrške, bez obzira na tip podrške (roditelji, vršnjaci, druga značajna osoba) u vezi između izloženosti digitalnom nasilju i mentalnog zdravlja učenika, tj. depresivnosti, anksioznosti, stresa, kao i misli, planova i pokušaja samoubistva.

Osnovne hipoteze

U skladu sa postavljenim ciljevima, formulirano je pet glavnih hipoteza proverenih ovim istraživanjem, koje glase:

H1: *Postoje pozitivne veze između izloženosti neposrednom vršnjačkom nasilju i depresivnosti, anksioznosti, stresa, kao i samoubilačkih misli, planova i pokušaja samoubistva* (Azami & Tareman, 2020; Evans et al., 2014; Dahlen et al., 2013; Garaigordobil & Machimbarrena, 2019; Juvonen & Gross, 2008; Hawker & Boulton, 2000; Hébert et al., 2016; Leone & Carroll, 2016; Takizawa et al., 2014; Kaltiala-Heino et al., 2010; Wolke et al., 2014).

H2: *Postoje pozitivne veze između izloženosti digitalnom vršnjačkom nasilju i depresivnosti, anksioznosti, stresa, kao i samoubilačkih misli, planova i pokušaja samoubistva* (Arıcak, 2009; Chen et al., 2018; Dempsey et al., 2009; Fahy et al., 2008; Fisher et al., 2012; Garaigordobil & Machimbarrena, 2019; Hepburn et al., 2012; Klomek, Marrocco et al., 2008; Kowalski & Limber, 2013).

H3: *Izloženost verbalnom nasilju, socijalnoj manipulaciji i digitalnom nasilju predstavljaju značajane prediktore depresivnosti i anksioznosti kod učenika* (Elgar et al., 2014; Fahy et al., 2008; Hébert et al., 2016; Nixon, 2014; Stansfeld et al., 2016; Storch et al., 2005; Kowalski & Limber, 2013; Sweeting et al., 2006; Tural Hesapcioglu, & Ercan, 2017; Vuijk et al., 2007; Waasdorp & Bradshaw, 2015).

H4: *Izloženost digitalnom nasilju i povredi imovine predstavljaju značajane prediktore stresa i samoubilačkih misli, planova i pokušaja samoubistva kod učenika* (Faucher et al., 2014; Fisher et al., 2012; Kaiser & Malik, 2015; Klomek, Marrocco, Kleinman, et al., 2007; Kowalski et al., 2014; Leone, & Carroll, 2016; Martínez-Monteagudo et al., 2020).

H5: *Socijalna podrška, bez obzira na njen tip (roditelji, vršnjaci, druga značajna osoba), moderira vezu između izloženosti vršnjačkom nasilju (digitalnom i neposrednom) i mentalnog zdravlja učenika. Kod učenika koji imaju viši nivo socijalne podrške veza između izloženosti nasilju i mentalnog zdravlja biće slabija ili će izostati, dok će kod učenika koji imaju slabiju socijalnu podršku ta veza biti izraženija.*

(Baldry, 2004; Cooley et al., 2015; Davidson & Demaray, 2007; Feifel et al., 2010; Hellfeldt et al., 2020; Malecki, Demaray et al., 2000; Papafratzeskakou et al., 2011; Stadler et al., 2010).

Ostvareni rezultati i naučni doprinos disertacije

U lokalnom, makedonskom kontekstu, istraživanja o vršnjačkom nasilju su i dalje malobrojna, posebno ona o digitalnom nasilju. Postojeća istraživanja nisu dovoljno sistematična i obuhvatna, te je studija pokušala popuniti postojeće praznine u znanju i pružiti empirijski utemeljene smernice za praksu. Istraživanje je zasnovano na dve glavne teorijske koncepcije: ekološkom modelu u razumevanju vršnjačkog nasilja i modelu rizičnih i protektivnih faktora.

Rezultati pokazuju da je vršnjačko nasilje kod učenika osnovnih i srednjih škola u Republici Severnoj Makedoniji veliki obrazovni i zdravstveni problem. Učenici su jednom ili više puta bili izloženi nekom obliku neposrednog vršnjačkog nasilja u 86% slučajeva, od čega verbalnom nasilju u 69.8% slučajeva, socijalnoj manipulaciji u 67.2% slučajeva, digitalnom nasilju (od ponekad do uvek) u 54.6% slučajeva, povredi imovine u 50.7% slučajeva i fizičkom vršnjačkom nasilju u 23.2% slučajeva. Rezultati pokazuju da veliki broj dece ima problem sa mentalnim zdravljem: skoro polovina učenika (48.4%) ima određene simptome anksioznosti, dok približno trećina njih ima simptome depresivnosti (34.1%) ili stresa (30.6%). Kod ukupno 7.1% učenika postoje samoubilački planovi ili samoubilačke misli (12.6%), dok je 4.6% učenika prijavilo pokušaje samoubistva. Kod ženskih ispitanika i učenika srednjih škola zastupljeniji su depresivnost, anksioznost, stres, samoubilačke misli, planovi i pokušaji samoubistva.

Nalazi su analizirani putem ekološkog modela o razumevanju nasilja, tj. identifikovanja faktora rizika. 1) U odnosu na faktore rizika na individualnom nivou, može se istaći da su pol, školski uzrast i školski uspeh relevantni faktori. Učenici muškog pola u većoj meri su bili izloženi *fizičkom i verbalnom nasilju*, dok su učenice bile izloženije socijalnoj manipulaciji; učenici osnovnih škola više su bili izloženi *ukupnom neposrednom vršnjačkom nasilju, fizičkom nasilju, socijalnoj manipulaciji i povredi imovine*, dok su učenici srednjih škola više bili izloženi *digitalnom vršnjačkom nasilju*. Kod učenika sa nižim školskim uspehom veća je zastupljenost *fizičkog i digitalnog nasilja*. 2) U odnosu na faktore rizika na nivou međuljudskih odnosa, vezane za izloženost različitim oblicima vršnjačkog nasilja, pokazalo se da je *ukupna izloženost vršnjačkom nasilju* povezana sa stresom, depresivnošću, anksioznošću, suicidalnošću i pokušajima samoubistva. Takođe, postoje pozitivne veze između *izloženosti digitalnom nasilju* i anksioznosti, stresa, depresivnosti, suicidalnosti i pokušaja samoubistva. 3) Faktori na nivou zajednice, pod kojima se podrazumevaju mesečni prihodi domaćinstva, pokazali su se značajnim, pri čemu su učenici iz porodica sa nižim mesečnim prihodima izloženiji *ukupnom neposrednom vršnjačkom nasilju i socijalnoj manipulaciji*.

U odnosu na teorijski koncept faktora rizika i protektivnih faktora, u okviru ovog istraživanja kao prediktori za pojavu depresivnosti izdvojili su se: *izloženost digitalnom nasilju*, *izloženost socijalnoj manipulaciji* i *izloženost verbalnom nasilju*. Pri predviđanju anksioznosti faktori rizika izdvojili su se *izloženost socijalnoj manipulaciji*, *izloženost digitalnom nasilju* (sa preko dve trećine udela u ukupnoj varijansi), *izloženost verbalnom nasilju* i *izloženost povredi imovine*. Kao značajne prediktore stresa izdvojili su se *izloženost verbalnom nasilju*, *izloženost socijalnoj manipulaciji*, *izloženost povredi imovine* i *izloženost digitalnom nasilju*. Pri predviđanju samoubilačkih misli, planova i pokušaja samoubistva najveći deo ukupne varijanse objašnjava se na osnovu prediktora *izloženost digitalnom nasilju* (približno 2/3), dok se samo manji udeo predviđanja oslanja na prediktor *izloženosti povredi imovine*. Rezultati su pokazali da socijalna podrška ima moderirajuću ulogu, tj. predstavlja zaštitni faktor samo kod modela koji se odnose na samoubilačke misli, planove i pokušaje samoubistva. Kod učenika koji imaju viši nivo socijalne podrške veza između izloženosti ukupnom neposrednom nasilju i samoubilačkih misli, planova i pokušaja samoubistva je slabija, odnosno socijalna podrška ima moderirajuću ulogu. Identifikacija faktora rizika i protektivnih faktora u kontekstu odnosa izloženosti vršnjačkom nasilju i mentalnog zdravlja dala je dragocene smernice za kreiranje programa i intervencija za prevenciju izloženosti učenika i učenica vršnjačkom nasilju.

Opis sadržaja disertacije

Uvodni deo disertacije započinje prikazom različitih gledišta o povezanosti između vršnjačkog nasilja i mentalnog zdravlja i pojašnjava ugao iz kojeg se analizira potencijalna moderirajuća uloga socijalne podrške, testirana u ovom radu. Kandidatkinja takođe pruža uvod u temu i definicije ključnih pojmova istraživanja, kao što su *nasilje*, *vršnjačko nasilje* i *njegovi oblici (fizičko nasilje, verbalno nasilje, socijalna manipulacija, povreda imovine i digitalno nasilje)* i *socijalna podrška*. Za razliku od medicinskog modela deficita, koji operacionalizuje mentalno zdravlje kroz mere psihopatologije (poremećaji depresije i anksioznosti; Keyes & Waterman, 2003), u radu su termini *depresija*, *anksioznost* i *stres* korišćeni kako bi se opisali problemi ili teškoće u mentalnom zdravlju, odnosno depresivna, anksiozna i stresna stanja.

Drugo poglavlje pruža opis i analizu vršnjačkog nasilja preko teorijskih koncepcija u razumevanju nasilja, počevši od biološke teorije, preko socijalne teorije učenja, do teorije socijalnog identiteta, pri čemu se poseban fokus stavlja na ekološku teoriju i teoriju faktora rizika i protektivnih faktora. U ovom delu kandidatkinja prikazuje teorijsku i empirijsku građu koja govori o povezanosti različitih oblika vršnjačkog nasilja i mentalnog zdravlja (tj. simptoma depresivnosti, anksioznost, stresa, pravljenja planova za samoubistvo i pokušaja samoubistva), kao i o ulozi socijalne podrške kao moderatora između vršnjačkog nasilja i mentalnog zdravlja.

Treće poglavlje opisuje primarni predmet disertacije i definiše ciljeve i hipoteze istraživanja. Istraživanje je zasnovano na dve glavne teorijske koncepcije, ekološkom modelu u razumevanju vršnjačkog nasilja i modelu rizičnih i protektivnih faktora. U odnosu na postavke ekološkog modela, istraživanje je dalo odgovor na teorijske dileme oko pitanja da li i koji faktori rizika mogu biti od značaja za izloženost dece vršnjačkom nasilju. Istraživanje je uspelo da otvori diskusiju i proveri da li faktori na individualnom nivou, na nivou relacija, kao i na nivou zajednice imaju teorijsku relevantnost za objašnjenje vršnjačkog nasilju u Republici Severnoj Makedoniji. Iz ugla drugog modela, poseban teorijski značaj imalo je testiranje pretpostavke o moderatorskoj ulozi socijalne podrške, čime je dat odgovor na važno pitanje o njenoj relevantnosti kao protektivnom faktoru u očuvanja mentalnog zdravlja učenika i učenika.

Četvrto poglavlje opisuje metodologiju istraživanja. Istraživanje je neeksperimentalno, transverzalno, anketnog tipa. Glavno istraživanje realizovano je na uzorku od ukupno 1089 učenika uzrasta od 11 do 17 godina, kojima je maternji jezik makedonski. Od navedenog broja, 380 učenika (34.9%) dolazi iz osnovnih škola, dok 709 učenika (65.1%) pohađa neku od srednjih škola. Ukupno 42.5% učenika je muškog, a 57.5% ženskog pola. Istraživanjem su obuhvaćeni učenici od 6. do 9. razreda osnovnih škola i od 1. do 3. godine srednjih državnih škola iz pet gradova i jedne prigradske opštine u Republici Severnoj Makedoniji. Opisani su merni instrumenti i varijable istraživanja, kao i procedura njegovog sprovođenja. Pre realizacije istraživanja bila su obezbeđena neophodna odobrenja i saglasnosti. Pri statističkoj obradi podataka korišćeni su, pored mera deskriptivne statistike, Man–Vitnijev U-test, Spirmanov koeficijent korelacije, analiza relativnih pondera (Tonidandel & LeBreton, 2015), kao i posebni makroprocesni softver (Hayes & Rockwood, 2017) za analizu moderatorske uloge socijalne podrške.

U petom poglavlju se daje prikaz rezultata i testiranje hipoteza istraživanja na osnovu opisa deskriptivne statistike, prikaza mera distribucije varijabli, te podataka o stepenu izloženosti neposrednom vršnjačkom nasilju (fizičko nasilje, verbalno nasilje, socijalna manipulacija i povreda imovine) i digitalnom vršnjačkom nasilju kod učenika. Podaci u odnosu na nivo depresivnosti, anksioznosti, stresa, samoubilačkih misli, planova i pokušaja samoubistva, kao i nivo socijalne podrške kod učenika takođe su detaljno predstavljeni. Rezultati su prikazani u odnosu na testirane hipoteze i ciljeve istraživanja i dat je zaključak u odnosu na proveru svake od hipoteza. U disertaciji su prikazani rezultati razlika između grupa u odnosu na pol, školski uzrast, školski uspeh i mesečne prihode domaćinstva u kontekstu specifičnih oblika vršnjačkog nasilja kod učenika, kao i rezultati u odnosu na mere povezanosti između varijabli. Testirane su hipoteze vezane za predviđanje mentalnog zdravlja učenika putem prediktora izloženosti fizičkom i verbalnom nasilju, socijalnoj manipulaciji, povredi imovine i digitalnom nasilju i dat je

zaključak u odnosu na dobijene rezultate. Takođe, u radu su prikazani rezultati i dat zaključak u odnosu na testirane hipoteze vezane za potencijalnu moderirajuću ulogu socijalne podrške u odnosu između izloženosti neposrednom vršnjačkom nasilju i mentalnog zdravlja učenika.

Šesto poglavlje posmatra dobijene rezultate u kontekstu relevantnih istraživanja baziranih na osnovu dve glavne teorijske koncepcije, ekološkom modelu u razumevanju vršnjačkog nasilja i modelu rizičnih i protektivnih faktora. Kandidatkinja je diskusiju započela prikazom glavnih rezultata i sistematičnim upoređivanjem dobijenih rezultata sa prethodnim postojećim znanjima i rezultatima srodnih istraživanja, interpretirajući ih kroz prizmu ekološkog modela u razumevanju vršnjačkog nasilja i modela rizičnih i protektivnih faktora. Istraživanje je dalo odgovor na pitanje koji faktori na individualnom nivou, na nivou relacija, kao i na nivou zajednice imaju teorijsku relevantnost za objašnjenje vršnjačkog nasilja u Republici Severnoj Makedoniji. Iz ugla drugog modela, poseban teorijski značaj imalo je testiranje potencijalne moderatorske uloge socijalne podrške, čime se došlo do zaključka da je ovaj tip podrške kao protektivni faktor relevantan jedino u slučaju suicidalnosti. Takođe, na osnovu diskusije prikazana su ograničenja studije i date jasne preporuke za dalja istraživanja i eventualne praktične implikacije istraživanja.

Sedmo poglavlje donosi zaključak u vezi sa glavnim rezultatima istraživanja. Opšti zaključak ovog istraživanja jeste da postoji povezanost između svih oblika vršnjačkog nasilja i mentalnog zdravlja, tj. simptoma depresivnosti, anksioznost, stresa, pravljenja planova i pokušaja samoubistva. Kada je reč o ulozi socijalne podrške, istraživanje je pokazalo da socijalna podrška ima moderirajuću ulogu, tj. da predstavlja zaštitni faktor samo kod modela koji se odnosi na samoubilačke misli, planove i pokušaje samoubistva. Nakon toga, naveden je spisak relevantne korišćene literature i prilozi.

Zaključak

Doktorska disertacija kandidatkinje Dimitrinka Jordanove Peševske pod nazivom *Izloženost vršnjačkom nasilju i mentalno zdravlje mladih: uloga socijalne podrške (Experience of peer victimization and mental health in youth: the role of social support)* čiji je mentor doc. dr Nikola Petrović predstavlja originalno i samostalno naučno delo kojim su u celosti ispunjeni ciljevi i zadaci navedeni u odobrenoj prijavi doktorske disertacije. Kandidatkinja je u svojoj tezi demonstrirala vrlo dobro poznavanje oblasti kliničke psihologije i mentalnog zdravlja, metode za prikupljanje i analizu podataka, kao i sposobnost da dobijene podatke integriše i interpretira, te da na osnovu njih da jasne preporuke za dalja istraživanja.

Imajući sve izneto u vidu, Komisija zaključuje da je disertacija (a) u celosti u skladu sa odobrenom prijavom, (b) predstavlja originalno i samostalno naučno delo i (c) da su se stekli uslovi za njenu odbranu, te predlaže Nastavno-naučnom veću Filozofskog fakulteta da prihvati naše pozitivno stručno mišljenje i kandidatkinji Dimitrinki Jordanovoj Peševskoj odobri javnu odbranu doktorske disertacije pod nazivom *Izloženost vršnjačkom nasilju i mentalno zdravlje mladih: uloga socijalne podrške (Experience of peer victimization and mental health in youth: the role of social support)*.

Komisija:

prof. dr Zoran Pavlović (predsednik komisije), Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

doc. dr Lazar Tenjović, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

prof. dr Dragana Batić, Fakultet za bezbednost, Univerzitet „Sv. Kliment Ohridski“, Bitolj